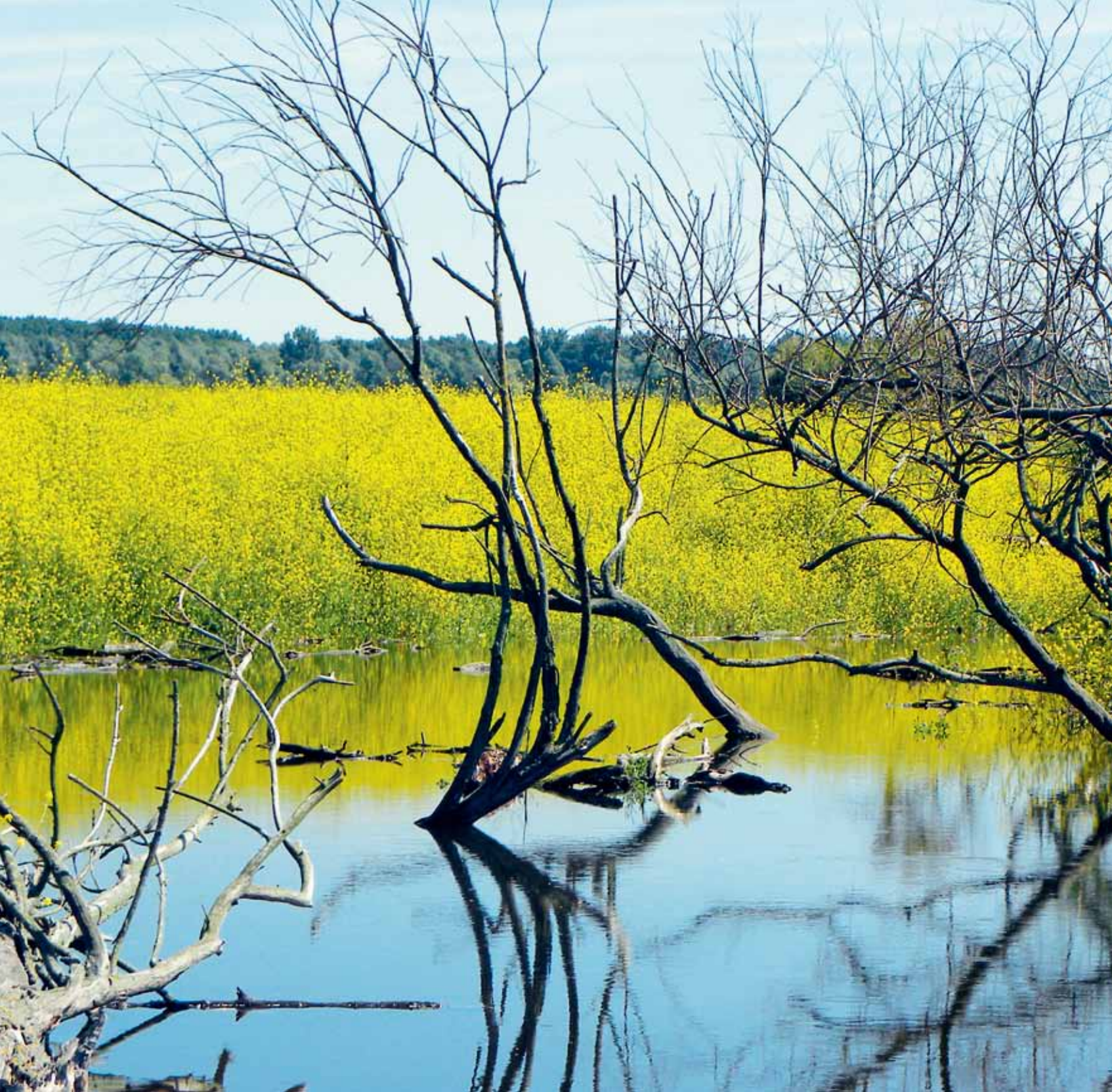

De waarde van natuurlijk kapitaal

‘Natuurlijk kapitaal’, als metafoor voor de waarde van natuur, is niet meer weg te denken uit het groene jargon. Het is een term die sterk tot de verbeelding spreekt en veel ingang vindt, maar ook op kritiek kan rekenen. Is ‘natuurlijk kapitaal’ een waas vermomd als inzicht? Of biedt het weldegelijk aanknopingspunten voor een nieuw leidend natuurverhaal, een gedeelde overtuiging?

Ecosysteemdiensten, groenblauwe infrastructuur, natuurinclusief ondernemen – het ecologisch lexicon is de laatste jaren steeds meer doordrongen geraakt van dit soort economische termen. Het zijn uitingen van een groen gedachtegoed waarin vooral de functie van natuur voor de mens centraal is komen te staan en, in het bijzonder, de vraag hoe de mens met natuur een hoger economisch doel kan bereiken. Een instrumentele natuuropvatting dus. Oude axioma’s, zoals die van een scheiding tussen natuur en maatschappij, of van natuur als intrinsieke waarde, leken weinig effectief bij het beschermen van natuur. Het klassieke natuurverhaal, met technocratische termen als ‘habitattypen’ en ‘doelsoorten’ bracht een diepe kloof tussen natuurbeschermers en burgers aan het licht. Daarbij ontstond het benauwde beeld dat Natura 2000-regels Nederland ‘op slot’ zetten en tal van (economische) activiteiten in en rondom Natura 2000-gebieden onmogelijk maakten. Wel belasting betalen voor natuur, maar steeds minder mogen in die natuur – dat ging steeds meer wringen. Tegen die achtergrond is ‘natuurlijk kapitaal’ een term die sterk tot de verbeelding spreekt. Gerenommeerde onderzoeksinstituten, zoals het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het RIVM, lopen warm op dit woord, wat onder meer heeft geresulteerd in het PBL-programma Natuurlijk Kapitaal Nederland (2014-2016) en de lancering van de Atlas Natuurlijk Kapitaal door het RIVM in 2015 (zie www.atlasnatuurlijkkapitaal.nl).

Critici en sceptici (zie bijvoorbeeld Monbiot, 2014; Büscher, 2016; Büscher & Fletcher, 2016) stellen daar tegenover dat ‘natuurlijk kapitaal’ gelijk staat aan het be-

prijzen van natuur. Daarmee is het een concept dat natuur ondergeschikt maakt aan kapitalisme en bedrijfsleven. “‘Natuurlijk kapitaal’ is een roze bril die de harde werkelijkheid verbloemt achter een zoete retoriek van cijfertjes, balansen en ‘rationele bedrijfsvoering’”, schreven Hirsch & Büscher (2016) in dagblad Trouw. Als je de kritische tegengeluiden naast elkaar legt, lijkt het of er een ideologisch debat wordt uitgevochten. In vrijwel alle kritieken klinkt namelijk de roep door om een volledige omwenteling van ons economisch systeem. Het neoliberalisme is te ver doorgeschoten - óók in het natuurbeleid - en daarom moeten we af van wat de Duitse filosoof Vogl (2013) de ‘alleenspraak’ van het geld noemt. De ondertoon in de kritiek op het ‘natuurlijk kapitalisme’ sluit hierop aan. “Moeten we niet af van een economie gericht op de eindeloze dynamiek van kapitaal?”, vraagt Büscher (2016) zich bijvoorbeeld af.

Dwaallicht

We beginnen ons steeds meer te realiseren dat we moeten stoppen met grenzeloos consumeren – ‘ontspullen’, minimaliseren en ‘consuminderen’ zijn al een paar jaar een trend – maar het is volgens de criticasters gevaarlijk om te denken dat het concept natuurlijk kapitaal ons hierbij zal helpen. Het is een concept dat juist voortkomt uit de neoliberale revolutie, zo stellen ze. Door te suggereren dat natuur een waarde heeft, maak je haar vatbaar voor financieel gewin en daarmee ondergeschikt aan het kapitalistische groeidenken. Het mechanisme van marktwerking, met haar leidende principes van efficiency en concurrentie, krijgt zo als het ware grip op alles

C.M. (Martijn) van der Heide

Wageningen Economic Research,
Postbus 29703, 2502 LS Den
Haag
martijn.vanderheide@wur.nl

Foto **Frank Magdelyns**
Oostvaardersplassen.

wat groeit en bloeit. Sterker nog, natuur zal voortdurend worden vertrapt onder de ijzeren hak van de markt. In plaats van een verlicht begrip in donkere tijden is ‘natuurlijk kapitaal’ volgens Monbiot (2014) een gevaarlijk dwaallicht, dat ons linea recta de afgrond in leidt. Daar komt bij, aldus de critici, dat het concept ‘natuurlijk kapitaal’ automatisch inhoudt dat het belang van natuur wordt platgeslagen tot kwantitatieve cijfertjes. En omdat vandaag de dag geld als de voornaamste kwantificeerder wordt gezien, wordt de ondoorzichtige, veranderlijke en complexe natuur gereduceerd tot euro’s. Daarin schuilt volgens de tegenstanders een groot gevaar. Want niet alles is in geld uit te drukken, en wat niet uitgedrukt kan worden verdwijnt. Bovendien: als je niet kunt meten wat belangrijk is, ga je belangrijk maken wat je wél kunt meten. Inmiddels echter hebben Groeneveld (2016) en het PBL (in het eerder genoemde programma Natuurlijk Kapitaal Nederland, 2016) erop gewezen dat het in geld uitdrukken van het natuurlijk kapitaal voor beleidsmakers en besluitvormers maar beperkt relevant is (zie ook Daly, 2014). ‘Natuurlijk kapitaal’ is meer een bewustwordingsconcept dan een geldelijke maat voor natuur, meer gericht op retorisch effect dan op rekenkundige precisie. Vergelijk het met de term ‘sociaal kapitaal’ dat het belang van sociale netwerken en de normen, relaties en het vertrouwen die mensen op basis hiervan ontwikkelen weergeeft. Deze term heeft nooit een sterk financiële connotatie gekregen. Evengoed besef je – zonder dat er euro’s aan te pas komen – dat sociaal kapitaal ons in staat stelt waarde te creëren, dingen gedaan te krijgen, doelen te bereiken.

Natuur en mens: een ontwarbare kluwen

Natuur heeft hoe dan ook een sociaaleconomische component. Menselijke en natuurlijke processen zijn in Nederland volledig met elkaar vervlochten en niet meer

los van elkaar te zien. Vrijwel alles wat wij in ons dagelijks leven doen, doen we dankzij de natuur. Om ons bestaan te verbeteren kunnen we simpelweg niet zonder natuur. ‘Natuurlijk kapitaal’ moet bij mensen dit besef (weer) tussen de oren brengen. Aan de andere kant kan natuur in Nederland alleen overleven ‘dankzij de mens’, in plaats van ‘ondanks de mens’. Zonder actief beheer en onderhoud zullen heidevelden, blauwgraslanden en rietlanden dichtgroeien en verzanden. Victor Westhoff – één van de belangrijkste natuurbeschermers van de afgelopen eeuw – pleitte niet voor niets voor beheren in plaats van behouden. Vandaar ook de term ‘natuurbeheer’.

De relatie tussen mens en natuur is dus wederkerig. Waar het in essentie om draait, is dat deze wederkerige relatie een realiteit is die moet worden beheerd, niet een probleem dat moet worden opgelost. Maar dat laatste proberen de criticasters nu juist wel, waarbij het probleem voor het gemak gereduceerd wordt tot het vermalde kapitalistische systeem. ‘Natuurlijk kapitaal’ lost “het achterliggende probleem van onze niet-duurzame, gewelddadige kapitalistische economie niet op”, aldus Hirsch & Büscher (2016). Dat klopt, maar dat is ook nooit het doel van de term geweest.

E.F. Schumacher

Het begrip ‘natuurlijk kapitaal’ werd ruim veertig jaar geleden geïntroduceerd door de Duits-Engelse econoom E.F. Schumacher. Hij was een van de eersten die pleitte voor een herwaardering van de menselijke maat, de kleine schaal en een leven in harmonie met de natuur. Bij velen is hij bekend geworden met zijn boek *Small is Beautiful* (1973), in het Nederlands uitgebracht onder de titel ‘Hou het klein’. In dit boek zet Schumacher zich af tegen de manier waarop het Westen zijn economie heeft ingericht, maar ook tegen wat Jesse Klaver het ‘econo-

misme' is gaan noemen: het proces om ieder fenomeen door middel van een fictieve berekening te kwantificeren en te rationaliseren. Met het concept 'natuurlijk kapitaal' wilde Schumacher de collectieve weigering om na te denken over de invloed van ons handelen op de groene leefomgeving doorbreken. Schumacher (1973) beschrijft dit zelf als volgt: "Als wij het natuurlijk kapitaal verspillen, bedreigen wij het leven zelf. De mensen worden zich van deze dreiging bewust en zij eisen dat er een eind komt aan de vervuiling. Zij zien de vervuiling als een kwalijke gewoonte van zorgeloze of hebzuchtige lieden die als het ware hun afval over de schutting in de tuin van de buurman gooien." Waar voor de erflaters van het antikapitalismedenken 'natuurlijk kapitaal' een deel van het probleem is, is het voor Schumacher deel van de oplossing. Hij ziet 'natuurlijk kapitaal' niet als symptoom van onbeteugeld kapitalisme, maar juist als een corrigerende reactie erop: het onverschillige systeem wordt er ietsje minder onverschillig door.

Met het besef dat de mens voor zijn voortbestaan afhankelijk is van natuurlijk kapitaal is natuur binnen het gezichtsveld van de economie gekomen. En in de economie draait per definitie alles om de behoeftes van de mens: geen verlangen zonder tekort, doceert econoom Arnold Heertje. De term 'natuurlijk kapitaal' sluit aan op dit economisch adagium. Maar zijn economen daarmee ook de aangewezen personen om een nieuw leidend natuurverhaal te vertellen - een ecologisch-economisch narratief dat minder wringt met de werkelijkheid dan het 'oude' natuurverhaal waarin nog volop sprake was economische smetvrees?

Cijfers en (hun) verbeelding

Het is al eerder gezegd, 'natuurlijk kapitaal' is meer dan geld alleen. Dat neemt niet weg dat het beschouwen van natuur vanuit een economisch perspectief meerwaarde

kan hebben ten opzichte van het louter op ethische of ecologische gronden beschermen van dier- en plantensoorten. Door het belang van 'natuurlijk kapitaal' in geld uit te drukken krijgen natuurbeschermers een economisch argument om natuur te behouden (Ruijs & van der Heide, 2016). Hoe pareer je verzoeken om natuur op te geven voor de economie? Door te laten zien wat de natuur oplevert. Biesmeijer (2018) beschrijft bijvoorbeeld dat bijen en andere bestuivers wereldwijd een waarde van tussen de 230 miljard en 570 miljard euro vertegenwoordigen, omdat we zonder deze insecten amper over fruit, groente, noten, koffie of cacao zouden beschikken. Zo laat hij zien dat je op basis van afgewogen betogen en onderbouwde argumenten inzicht kunt verschaffen in het belang van de natuur voor de mens. Want juist als het om 'kwetsbare' zaken als natuur gaat, lopen opwindend en emotie nogal eens vooruit op een op feiten gebaseerde analyse. Maar dergelijke, op economische feiten gefundeerde inzichten moeten dan wel ergens kunnen landen. Met alleen droge wetenschappelijke rapporten – gebaseerd op metingen, berekeningen en cijfers – overtuig je de samenleving niet. "We zeggen niets wezenlijks over de kathedraal als we alleen over de stenen spreken", schreef Antoine de Saint-Exupéry ooit. Ofwel: in het getal bezwijkt het verhaal en wordt geen beeld geboren.

We hebben daarom behoefte aan *verbeelding*. Want voor er anders gehandeld kan worden, moet er eerst anders gekeken worden. We hebben daartoe een natuurverhaal nodig dat inspireert, dat mensen aanspoort tot verandering; een verhaal dat niet is gebaseerd op ondergangsgejammer, maar dat mensen perspectief biedt. Deze verbeelding is bij uitstek het metier van de kunst - van de filmmakers en romanschrijvers - en van landschapsarchitecten. Zij spreken niet alleen ons hoofd aan, zoals getallen doen, maar ook ons hart en

Foto: Annemarie Bon
Oostvaardersplassen.

onze buik. Denk bijvoorbeeld aan hoe natuur voor mensen is gaan leven door de film ‘De Nieuwe Wildernis’. De bezoekersaantallen in de Oostvaardersplassen – waar de film over gaat – stegen enorm. Hebben die geleid tot aantasting van natuur, tot verstoring? Ik weet het niet, maar ze hebben in ieder geval wél geleid tot meer betrokkenheid van burgers bij hun natuurlijke omgeving. En dat kon niet gezegd worden van een spraakmakend rapport uit 1998, waarin de waarde van de Oostvaardersplassen op tenminste 600 miljoen gulden werd geschat (De Groot et al., 1998).

Tot slot

Geen enkele berekening kan ooit de plaats innemen van de aanschouwing. Het zijn bij uitstek beelden en woorden die betekenis geven aan hoe waardevol natuur feitelijk is, die het concept ‘natuurlijk kapitaal’ als het ware inkleuren. Beelden en woorden die iets van hoop uitdrukken: als we ons natuurlijk kapitaal

spaarzaam gebruiken of oppotten zal het morgen beter gaan. Tegelijkertijd bieden diezelfde beelden en woorden, als een soort ‘bijvangst’, ook ruimte voor de niet-instrumentele kant van natuur. Het softe sentiment zeg maar, zoals haar inspirerende schoonheid en betovering. Daarmee worden ook meteen de beperkingen van een concept als ‘natuurlijk kapitaal’ zichtbaar. Het begrip is – net als elk ander ordeningsprincipe – een vorm van abstractie die niet volledig recht doet aan de netelige werkelijkheid. En juist om die complexe, meervoudige werkelijkheid te vatten is een ecologisch lexicon nodig dat niet minder, maar juist zwaarder doordrongen is van niet-groene vaktaal – van termen, beelden en verhalen die de betrokkenheid van mensen bij natuur aanwakkeren. Alleen op die manier kan een nieuw, aanvullend natuurverhaal ontstaan, een verhaal waarin recht wordt gedaan aan de rijkheid, verscheidenheid én essentie van de Nederlandse natuur.

Summary

The value of natural capital

Martijn van der Heide

social recognition, natural capital, E.F. Schumacher, nature story, capitalism

‘Natural capital’ is one of the latest newcomers to the lexicon of ecology. It primarily serves as a metaphor for the value of the world’s stocks of natural assets that we benefit from. The concept has gained enthusiastic support among scientists, research institutes and policy makers, but has also been heavily criticized by others who claim that ‘natural capital’ is a dangerous and misleading concept that leads us straight into the abyss. In this opinion article, it is claimed that natural concept is not a symptom of unbridled neoliberal capitalism, as is often alleged by critics. On the contrary, it can serve as a corrective response to it, as it helps to lift the veil of silence that often shrouds discussions about the im-

pact of human actions on the environment. Moreover, is important to bear in mind that the natural capital approach is not inconsistent nor in conflict with protecting nature. Even stronger, without invoking any ecological argument it makes much sense to protect the world’s stocks of natural assets, as it might be felt that the maintenance of other living things is important to human satisfaction of well-being. As such, the concept of ‘natural capital’ provides some good starting points for a new leading nature story, a shared conviction. This new story, however, should go well beyond putting a price on nature. By using images and words – provided by, for example, filmmakers, novelists and also landscape architects – a new nature story can be told that that offers perspective and encourages people to change their behavior. Images and words that express something of hope: if we use our natural capital sparingly and sustainably, our future would be much more secure.

Literatuur

Biesmeijer, K., 2018. Natuurlijk Kapitaal: fundament voor onze toekomst. Oratie uitgesproken op 9 maart 2018. Leiden. Universiteit Leiden.

Büscher, B., 2016. ‘Natuurlijk kapitaal’ is een gevaarlijke mythe. *Vork 3* (2): 74-77.

Büscher, B. & R. Fletcher, 2016. Nature is priceless, which is why turning it into ‘natural capital’ is wrong. *The Conversation*, 21 september 2016 (theconversation.com/nature-is-priceless-which-is-why-turning-it-into-natural-capital-is-wrong-65189).

Daly, H., 2014. Use and abuse of the ‘Natural Capital’ concept. Center for the Advancement of the Steady State Economy (www.steadystate.org/use-and-abuse-of-the-natural-capital-concept/print/).

Groeneveld, R., 2016. Natural capital: nature’s saviour or sell-out? Economics blog Wageningen University and Research (weblog.wur.eu/economics/natural-capital-natures-saviour-or-sell-out/).

Groot, A.W.M. de, K.H.S. van Buiren, I.W.D. Overtom en M. Zijl, 1998. Natuurlijk vermogen: een empirische studie naar de economische waardering van natuurgebieden in het algemeen en de Oostvaardersplassen in het bijzonder. Amsterdam. Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam (SEO).

Hirsch, D. & B. Büscher, 2016. Laat natuurbescherming niet over aan ‘de markt’. *Trouw*, 27 juli 2016.

Monbiot, G., 2014. Put a price on nature? We must stop this neoliberal road to ruin. *The Guardian*, 24 juli 2014 (www.theguardian.com/environment/georgemonbiot/2014/jul/24/price-nature-neoliberal-capital-road-ruin).

PBL, 2016. Natuurlijk Kapitaal: naar waarde geschat. Den Haag. PBL-publicatienummer: 1455.

Ruijs, A. en M. van der Heide, 2016. De (on)schatbare waarde van natuurlijk kapitaal. *Milieu, Special Natuurlijk Kapitaal 2016* (3): 36-40.

Schumacher, E.F., 1973. Hou het klein; een economische studie waarbij de mens weer meetelt. Baarn. Amboboeken.

Vogel, J., 2013. Het spook van het kapitaal. Amsterdam. Boom Uitgevers.